

KOPPAR-HYTTOR
och
BERGSMANSGÅRDAR
i
GRYKKISBODA
FRÅN MEDELTID TILL NUTID

INLEDNING

I det följande har sammanställts delar av skrifter som jag tagit fram under några år. Avsikten med denna skrift är främst att i någorlunda koncentrerad form beskriva bygdens uråldriga kulturhistoria för nuvarande och kommande släktled. Den kan även vara ett underlag för färder "I Selma Lagerlöfs fotspår" i Falu-bygden.

Det hela ligger mej särskilt varmt om hjärtat eftersom förfäder till mej arbetade med bl a jordbruk, skog och kopparhyttor på 1500- och 1600-talen i Tjärntäkt, Harmsarvet, Studsarvet, Bengtsarvet och Bondberg. Den siste kopparsmältaren i området var en förfader född 1648 och död 16 mars 1718 i Tjärntäkt. Bl a detta har gjort att jag i detalj undersökt de intressanta områdena.

Jag har kommit fram till att Tjärntäkt, med anknytande Bengtsarvet, säkerligen var landets mest intressanta kopparhytta. Det verkar troligt att garning förekommit i Tjärntäkt, något som man ej kunnat konstatera vid andra hyttor.

Hälldammarna från 1300-talet är idag helt intakta. Var finner vi detta någon annanstans i världen?

Falun i mars 1997

Bengt Söderberg

Falun

EN UNIK KULTURHISTORIA

Dalarnas Museum fick 1990 veta att man skulle gräva, bygga hus och vägar mitt i hyttområdet från 1300-talet i Tjärntäkt vid hålldammen Hoovers damm. Det företogs utgrävningar och en rapport finns utarbetad härifrån av Dalarnas Museum.

I rapporten står bl a om området:

"vilken är lagskyddad fornlämning, nr 163 i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister för Stora Kopparbergs socken."

Tyvärr ligger hyttorna etc nu oåtkomliga. Även de gamla timmerhusen från 1600-talet är sålda, rivna och bortförda.

Det är ett fornminnesbrott som har skett. Länsstyrelsen uppvaktades i två brev den 6 mars 1996 men de har ej besvarats efter ca ett år.

Hur ska vi kunna lita på att vår värdefulla kulturhistoria inte utplånas?

Man frågar sig om det inte rör sig om en kulturvandalisering.

Vad säger Riksantikvarieämbetet?

Vad säger Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförbund?

OMRÅDETS STORHETSTID

– på 1500- och 1600-talet –

Våra förfäder levde ett så hårt och riskfyllt liv att det var mera nödvändigt då än nu att i detalj planera all verksamhet på lång sikt, planera på basis av erfarenheter.

Viktor Rydberg var medveten om detta och omkring 1860 formade han orden:

”Den som inte kan det förflutna
har inte möjlighet att förstå framtiden.”

Våra förfäder planerade i högsta grad för framtiden med hjälp av vad de kunde om det förflutna. I dag upplever vi att människor inte har kunskap om Viktor Rydbergs ”lag”. De har inte lärt sig och dragit nytta av vår kultur- och industrihistoria.

KOPPARFRAMSTÄLLNINGEN RUNT FALUN

Vi har kanske allt för mycket satt gruvbrytningen i Falun i fokus och i någon mån rostning och kopparframställning där. Förädlingen, framställningen av råkoppar, skedde dock till övervägande delen utanför Falun.

Visserligen är gruvan mycket intressant för oss. Den befinner sig i centrum och vi kan färdas ner i den och beskåda den, och få en god guidning.

Studier av verksamheterna utanför Falun inom en radie av ca 20 km har fascinerat mej mer än själva brytningen av malmen. Ute vid hyttorna behövdes en planering omfattande cykler av mer än två år. Man skulle planera för anläggningars byggande, underhåll och för processer och transporter. Årstidsplaneringen var bland det viktigaste. Vid sidan av åkerbruk och boskapskötsel bestämde exempelvis vägar och vattendrag när man skulle transportera malm, koppar och förnödenheter. Årstiden bestämde när man skulle smälta koppar och mala säd.

HYTTORNA FÖR CA 600 ÅR SEDAN

I början av 1600-talet fanns mer än 600 bergsmän inom en radie av ca 15 km från Faluns centrum. Det vanliga var att bergsmännen själva högg skog, kolade, transporterade, rostade, smälte, producerade mat etc. Det var sålunda inget glorifierat fräse som endast styrde. Enheterna var allt för små för detta.

Till varje hytta skulle forslas malm, ved, kol etc. Ugnar, vattenhjul, rostar, förråd etc skulle byggas och underhållas och utvidgas.

Ofta fanns kombinationen hytta och skvaltkvarn. Det är värt att notera att i Tjärntäkt (Kärringe Täckten, Kärtingetäkten) fanns hytta och kvarn år 1386 dvs 300 år före stora gruvraset. Jag har funnit två kvarnstenar.

Till denna hytta hörde två hålldammar varav den övre i Hagalund tömdes på 1700-talet. Kvar finns den vid hyttan, den sk Hoovers damm. Hyttan samverkade med Bengtsarvets hytta som låg ca 300 meter längre ner mot Grycken. Det gällde att samverka för att utnyttja det sparsamma och dyrbara vattnet så effektivt som möjligt.

Vi måste beundra de människor som troligtvis redan på 1200-talet utan hjälpmedel utnyttjade naturen så skickligt och byggde enorma dammanläggningar med den tidens mått mätt för att ur vattenhjulen kanske få ut ett par hästkrafter.

EN NY VERKSAMHET

Försök har gjorts att göra en summarisk lista över olika verksamheter och även när de skedde under årets månader.

- Transport av malm från gruvan till Bengtsarvet, Grycksbo och Tjärntäkt och återtransport av koppar till Falun
- Ved för rostning
- Ved för kolning
- Upplagsplatser – hus för ved, kol och andra förnödenheter
- Rostugnar och hus för rostad malm
- Vattenhjul och blåsbälgar
- Smältugnar
- Lager för koppar
- Nybyggnad, reparationer och underhåll av anläggningarna
- Skog för vedbehovet
- Lantbruk för produktion av mat, kläder och dragdjur
- Transportapparaten

Se schema över årsaktiviteterna i "Kopparlandet".

Omkring 1620 fanns som tidigare sagts mer än 600 bergsmän runt Falun och ca 140 hyttor i drift. Troligtvis var dessa hyttverksamheter sammanlagt en större arbetsplats än vid gruvan i Falun.

Var någonstans i världen fanns en sådan koncentration av kopparhyttor inom ett så relativt litet område? Knappast någonstans.

KOPPARHYTTOR I TJÄRNTÄKT, BENGTSARVET OCH GRYCKSBO

LÄGE MM

Vid nuvarande landsvägen mellan Bjursås och Falun vid utflödet från den sk Hoovers damm.

Alla gamla byggnader på området revs 1990 och såldes. Byggnadslov tillkom av oförklarlig anledning på gamla rost- och hyttområdet för nio tvåvånings parhus. Dessa stod färdiga 1991. Utgrävningar hann göras 1990 av Dalarnas Museum.

START

Några säkra uppgifter finns inte men vi kan gissa på 1200 – 1300-talet. Hytta och kvarn finns omnämnda i skrifterna 1386.

HÅLLDAMMAR

En fanns vid Hagalund och den tömdes på 1700-talet. Vidare fanns den sk Hoovers damm vilket namn inte är det rätta och ursprungliga.

MALMTRANSPORT

Skedde från Falun över sjön Varpan, på väg vid Bergsgården samt över sjön Grycken till Bengtsarvet. Kopparen gick samma väg tillbaka.

VED, KOL, MATVAROR ETC

Hyttans ägare hade skog och övrig mark i Tjärntäkt, Harmsarvet och Studsarvet för framtagande av dessa förnödenheter. Flera av de gamla åkrarna finns kvar och beteshagarna och slätterängarna har ännu inte helt utplånats. Rester av kolmilor och kolarkojor finns kvar.

NEDLÄGGNING

Vattenföringen var låg och transportsträckorna var långa. Hyttorna kom att ligga allt närmare Falun exempelvis i Bergsgården och Österå. Tjärntäkt lades ned omkring år 1700. Troligtvis lades hyttan i Bengtsarvet ner samtidigt.

BENGT SARVET

Damm och dammbyggnad samt slagghögar finns kvar. Bergsmansgården är en av Faluns äldsta och fordom största.

MERA OM HÅLLDAMMAR

Bengtsarvsdammen och Hoovers damm finns fortfarande kvar jämte rester av hjulkistor och kvarnstenar. Familjen Hoover kom ganska sent till Grycksbo för att arbeta vid den nu nedlagda textilfabriken. Det rätta namnet kan ha varit Hofves damm vilket jag sett på en äldre karta. Eric Hofve ägde mark i Harmsarvet vid Harmsarvs hålldamm.

En hålldamm som inte omnämnes någonstans låg i nuvarande Hagalund och mottog vatten från tillflödena till de senare tillkomna dammarna för järngruvorna i Harmsarvet.

Dammen var belägen bl a på Hagalund No 2 m fl ägor avsködade från No 36 litt 2 I bergfrälsejord.

Det är omöjligt att finna årtal för genombrytningen av dammen, dvs dammens upphörande, men det har säkerligen skett efter 1700. Dammbotten blev åker och genomströmdes på västra sidan av bäcken från Hålldammen och i mitten gick bäck från Krökedammen. Dessa två bäckar flyter samman där ursprungliga "dammluckan" torde ha legat. Mina föräldrar ägde halva åkermarken från 1919. Skog planterades omkring 1950 på åkrarna!

MERA OM HYTTORNA

På en karta från 1640 kan man räkna tio hyttor i Grycksbo, Tjärntäkt och Bengtsarvet. På 1500- och 1600-talet fanns på min farmors sida kopparsmältare i Tjärntäkt.

En av dessa hette Anders Hansson, född 1648 och dog den 16 mars 1718 i Tjärntäkt.

Karl Erik Forsslund skriver i St Kopparbergs socken om 1600-talet: "... Johan Ersson i Stallgården och Hans Hansson i Käringe Täckten (=Tjärntäkt idag) bruka och smälta själva."

Transportvägarna var långa och vattentillgången begränsad till korta tider på året. Även malmen från Falu gruva tröt. Som tidigare nämnts upphörde hyttverksamheten helt omkring 1700 och kom att ligga allt närmare Falun. I Bergsgården med god vattentillgång och fallhöjd fortsatte smältningen längre.

Citerar Forsslund: "Stussare i Bergsgården är Jesper Andersson (Cruus), Johan i Studsarve, v. (=inga) Hans Persson i Bärsgården och Hans Andersson i Härmsare bruka och smälta själva ..."

Hans Andersson i Härmsare var son till tidigare nämnde Anders Hansson i Käringe Täckten och dog 1734 i Östanfors.

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING I TJÄRNTÄKT

När jag 1990 upptäckte att man börjat gräva i hyttområdet från 1300-talet informerade jag Dalarnas Museum. De startade en undersökning som avslutades 1991.

Nedan görs ett utdrag ur rapporten som skrivits av Fredrik Sandberg, arkeolog på Dalarnas Museum. Fornlämningen har numret 163 i Kopparbergs socken.

INLEDNING

Under försommaren 1990 uppstod närmast panik hos byggföretaget Dala Byggmontage AB. Under ett möte med länsantikvarien på Länsstyrelsen stod det klart att det projekterade och förestående bostadsprojektet i Tjärntäkt skulle komma att beröra en slaggvarp intill Harmsarvsbäcken, vilken är en lagskyddad forn lämning, nr 163 i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister för Stora Kopparbergs socken.

Vi arkeologer på läns museet tillkallades för att närmare undersöka om det intill eller under varpen fanns spår kvar efter den eller de kopparhyttor som någon gång legat på platsen. När vi kom till platsen låg slaggvarpen delvis överväxt, ojämnt välvd, strax söder om Hoovers damm. På varpen låg förutom skrot också två mindre husgrunder. Några dagars provgrävning med grävmaskin och hacka blottade några rostbås i backen strax ovanför slaggvarpen och en stockbädd under slaggen nere i det blöta lågpartiet intill bäcken. Vi kunde konstatera att det fortfarande fanns kvar konstruktioner från hyttiden som var undersökningsvärda. En arkeologisk slutundersökning var nödvändig, men den måste utföras omgående, under en begränsad tid och till en rimlig kostnad för att inte kullstjälpa byggprojektet. Hur gammal var då hyttan i Tjärntäkt, vilka förädlingsprocesser hade utförts på platsen, varifrån togs malm etc. Frågorna var många och några skriftliga källor kunde delvis klargöra en del av historien.

BAKGRUND

Grycksbö omnämns första gången 1382 i ett brev som skulle styrka arvsrätten till änkan Margareta Konradsdotter, antagligen boende i Grycksbo men kommen från en frälseläkt i Sörmland. Året därpå sålde arvingarna alla de fastigheter som tillfallit dem efter Margareta, även de i Grycksbo. 1386 försåldes återigen delar av Grycksbo och fastigheter i Västmanland. I det nämns hyttor, täktgårdar och kvarnar m.m. Om Tjärntäkt då finns vet vi inte men det är inte osannolikt. På 1640-talet fanns flera hyttor kvar i Tjärntäkt och Bengtsarvet. Men i Jacob Ingelssons berättelse om Stora Kopparberget år 1716 sägs att alla hyttor i Grycksbo är nedlagda. "I Hytta wed Kiärtäckt, är och aldeles öde".

UNDERSÖKNINGEN

Slutundersökningen tillgick så att vi försiktigt lät en grävmaskin lyfta bort vegetation och slagg på större delen av det parti av forn lämningen som berördes av husbyggnationen. Därefter finrensade vi för hand, ritade och fotograferade de framkomna lämningarna. De 2 husgrunder som låg uppe på slaggvarpen visade sig vara av sentida datum, liksom en jordkällare (se plan, anl.3) N om slaggvarpen.

I slänten, omedelbart norr om slaggvarpen låg flera rostbås på rad (anl. 2). Ett av dem, det största, har använts för kallrostning och de andra antagligen för vändrostning. Dessa var dock dåligt bevarade och delvis söndergrävda sen tidigare.

Delvis ingrävd i rostarna låg grundstenarna efter en kvadratisk kolbod (anl. 4) och någon annan typ av förrådsbyggnad med lergolv (anl. 5). Där fanns också en kraftig ansamling av

större stenar och block och ett tiotal meter nedanför, mot bäcken, var flera pålar nedkörda i leran (anl. 6). Ö om de östligaste pålarna låg det en rejäl stenfyllning djupt nedsjunken i det låglänta och sankta partiet mot bäcken (anl. 8). Fyllningen bestod av kraftiga stenar och träavfall. Vår tolkning är att stenfyllningen utgjort en kraftig rustbädd, ämnad att bära upp en tung konstruktion. Ligger vi därtill läget nära bäcken finns det anledning att förmoda att vi här har platsen för en råkopparrugn, hyttbackens hjärta och mest påkostade konstruktion. Pålarna och ansamlingen av större stenar och block högre upp i backen, V om ugnen, skulle då kunna vara rester av en ramp som lett upp till hyttkransen.

Omedelbart V om den förmodade rustbädden låg en meterbred stockbädd, bestående av 100 – 150 mm tj tallstammar på tvären i vårt schakt (anl. 7). I ett sökschakt ett tiotal meter S låg en likartad stockbädd i den förstnämndas förlängning. P g a att exploateringsföretaget inte skulle beröra den östliga delen av slagvarpen fick vi tyvärr inte möjlighet att undersöka rust- och stockbäddarna vid slutundersökningen, men troligtvis skall vi se de två stockbäddarna som en sammnhängande. Den kan då ha utgjort en broanläggning i lågpartiet, men sannolikt är det en utfallen stödvägg som har haft till uppgift att stötta den delvis terrasserade slagvarpen V därom. Detta för att skydda exempelvis ugnsanläggningen och för att vinna arbetsytor. Tre av stockarna är i nuläget daterade genom dendroanalys, dvs årsringsdatering. De tre träden har fällt i slutet av 1400-talet vilket torde datera stockbädden och sannolikt också ugnsanläggningen till senmedeltid. Fler dateringar skall emellertid göras.

Uppe i slagvarpen SÖ om rustbädden låg en mindre härd- eller ugnsanläggning (anl. 1) som tilldrog sig vårt stora intresse. Den bestod av en kvadratisk tätt lagd stenpackning med två meters sidor, förstärkt med två mindre stockar. I centrum fanns ett ca 0,4 m vitt, delvis ihop-rasat, hålrum. Hålrummets sidor visade påtagliga spår efter stark hetta.

Hur skulle vi nu tolka denna anläggning? Någon råkoppar- eller sulubruksugn kunde det knappast handla om, främst med tanke på storleken. En vanlig smidesässja låg nära till hands, där hyttfolket kunde reparera sina arbetsverktyg. Alldeles intill anläggningen hittade vi en någorlunda flat och rund platta, ca 0,3 m diam, bestående av i huvudsak koppar men också föroreningar i form av slag. Plattan är nu inne för analys men är sannolikt råkoppar, den produkt man får efter den andra smältningen i råkopparrugnen. Råkopparn innehåller fortfarande för mycket föroreningar för att vara användbar. En sista förädlingsprocess är nödvändig.

I början av 1600-talet centraliserades denna sista process till först Säter och sedan Avesta i kronans regi. Nya tekniska innovationer gjorde reningen effektivare och den kallas garning. I grova drag kan man säga att garugnarna bestod av öppna skålformade härdar med anslutna vattendrivna bälgar. Råkopparn hettades upp till flytande form och föroreningarna oxiderades bort. Dessförinnan bedrevs reningen mer lokalt i mindre skala utan samma kontroll från stadsmakterna. Vi vet väldigt lite om detta men vi kan kalla denna äldre reningsprocess för luttring. Vi tror alltså att det rör sig om en "luttringsässja" från senmedeltid som i sådana fall visar att man på hyttbacken under sen medeltid kunde förädla sin malm till ren koppar för avsalu. Någon liknande anläggning har tidigare inte undersökts.

SLUTORD

Sammanfattningsvis har vi här i Tjärntäkt undersökt delar av en åtminstone senmedeltida relativt väl bevarad kopparhus. På liknande undersökningar har tidigare gjorts och lite vet

vi om den medeltida tekniken. Tjärntäkt har givit bidrag till en långsam men pågående kunskapsuppbyggnad inom området. Centrala delar av anläggningen ligger kvar under slaggvarpen närmast bäcken, lagskyddad och förhoppningsvis förborgad till förmån för framtida undersökningar.

BERGSMANSGÅRDAR

En karta från 1569 visar att det i och runt nuvarande Grycksbo fanns tio bergsmansgårdar. Det fanns hyttor för kopparframställning ur malm från Falu gruva i bl a Tansboda (Tansbo), Gryckesboda (Grycksbo), Kärlingtäkten (Tjärntäkt) och Bängdsare (Bengtsarvet).

I mitten av 1600-talet torde verksamheten ha varit som störst. Då svarade nämligen Falu-området för ca 70 procent av hela världens framställning av koppar. Efter raset i Falu gruva år 1687 minskade framställningen av koppar och de längst bort liggande hyttorna lades först ner. De ovan nämnda hyttorna var runt år 1700 helt ur drift.

BERGSMANSGÅRDARNA

Bergsmansgårdarna bedrev skogs- och jordbruk. Det behövdes ved för rostning av malm och framställning av träkol och det behövdes mat för befolkningen. Skog behövdes även för alla omfattande byggnationer på själva gårdarna men även vid dammsjöar, hålldammar och hyttor.

Hyttorna anlades där dessa betingelser fanns och dessutom goda transportmöjligheter till och från Falun. Vidare skulle tillgång finnas till vatten för drift av vattenhjulen. Man dämde sjöar (dammsjöar uppstod) och i bäckfäror till hålldammar. Dessa karakteriserade ofta det område där bergsmansgårdar låg.

När hyttorna lades ner ägnade sig bergsmansgårdarnas ägare åt jordbruk och skogsbruk. Låt oss se på några av dessa bergsmansgårdar.

SELMA LAGERLÖF PÅ GASSARVET

Gassarvet ligger nära Bergsgården där många stora hyttplatser fanns. Gassarvet har anor från åtminstone 1400-talet och omnämnes i skrifter första gången år 1452 som Gutzarve.

Här vistades Selma Lagerlöf på sommaren 1892, 1893 och 1894 dvs för 100 år sedan. Hon bodde då hos sin syster Gerda med man, Johan Ahlgren. De använde Gassarvet som sommarställe. Detta framgår av brevkorrespondensen mellan Selma Lagerlöf och Sophie Elkan men tycks inte finnas omnämnt i någon litteratur.

På Gassarvet skrev Selma Lagerlöf "Dunungen" och det torde hon ha gjort på herrgårdens övre plan med en milsviid utsikt. Jag minns att i detta rum stod under många år "världens" längsta Karl Johan-soffa.

SELMA LAGERLÖF PÅ BENGTSARVET

Bengtsarvet är beläget på vänster sida vid infarten från Falun till Grycksbo. Bergsmansgården finns kvar men den intilliggande Tjärntäkt är borta. Det fanns två hålldammar, Hofves damm och Bengtsarvsdammen. Det är bara ett par hundra meter mellan dammarna och ett par hundra meter ner till sjön Grycken. Det var och är ett naturskönt område.

Av korrespondensen mellan Selma Lagerlöf och Sophie Elkan framgår att Selma kom till Bengtsarvet på sensommaren 1901 där hennes vän och sekreterare Valborg Olander bodde med sin syster Maria. Selma skrev att hon där fick arbetsro. Ofta satt hon i ett

härbre på gården och skrev. Härbret blev flyttat till en gård nära Grycksbo Pappersbruk där det ännu står (f d Krugs villa).

På Bengtsarvet inspelades år 1917 Selma Lagerlöf-filmen "Tösen från Stormyrtorpet" med folk från Grycksbo som statister. Jag har talat med Greta Bagge i Harmsarvet om detta. Hon var då ca 10 år och minns väl hur hon, föräldrarna och andra deltog i inspelningen som statister. Herrgården föreställde i filmen "Elfåkra".

Selma Lagerlöf vistades sporadiskt på Bengtsarvet under nära 40 år. Hon avled 1940.

Själv minns jag mycket väl Selma i lång, vit klänning och vidbrättad hatt. Hon höll Valborg under armen, hade en käpp i andra handen och haltade när de gick till Zetterströms lanthandel för att handla. Det var en sträcka om ca 250 meter. De stannade och pratade med mej en gång men jag minns inte om vad.

Jag minns även en gång då Selma vandrade över från herrgården/huvudbyggnaden till härbret som omnämmts tidigare.

Det är ca ett hundra år sedan Selma kom till Falu-trakten och började skriva där.

Nedan följer ett utdrag ur ett av många brev som Selma Lagerlöf skrev från Bengtsarvet till Sophie Elkan. Följande brev ankom till Sophie Elkan den 27 september 1902:

Käraste

Jag är en olycklig människa, som aldrig får stanna på ett ställe eller syssla med ett arbete. Jultidningarna börjar väsnas omkring mig, den enda, som varit snäll var Karl, som skref själmant att det inte behöfde vara så förfärligt brådt. Men det är det naturligtvis. Så skulle det bonas hemma på mina golf och mamma måste städa, lägga på mattor och få in innanfönster, innan vintern börjar. Ja, allt detta har gjort, att jag rest ur till Bengtsarvet till Olanders jag vet ej för hur länge. Jag har det nog mycket bra här och mer ostört än hemma, så jag skall väl ej klaga. Kanske att jag lärt mig i sommar att skriva borta, men besynnerligt är det att aldrig få vara i fred.

Din Selma

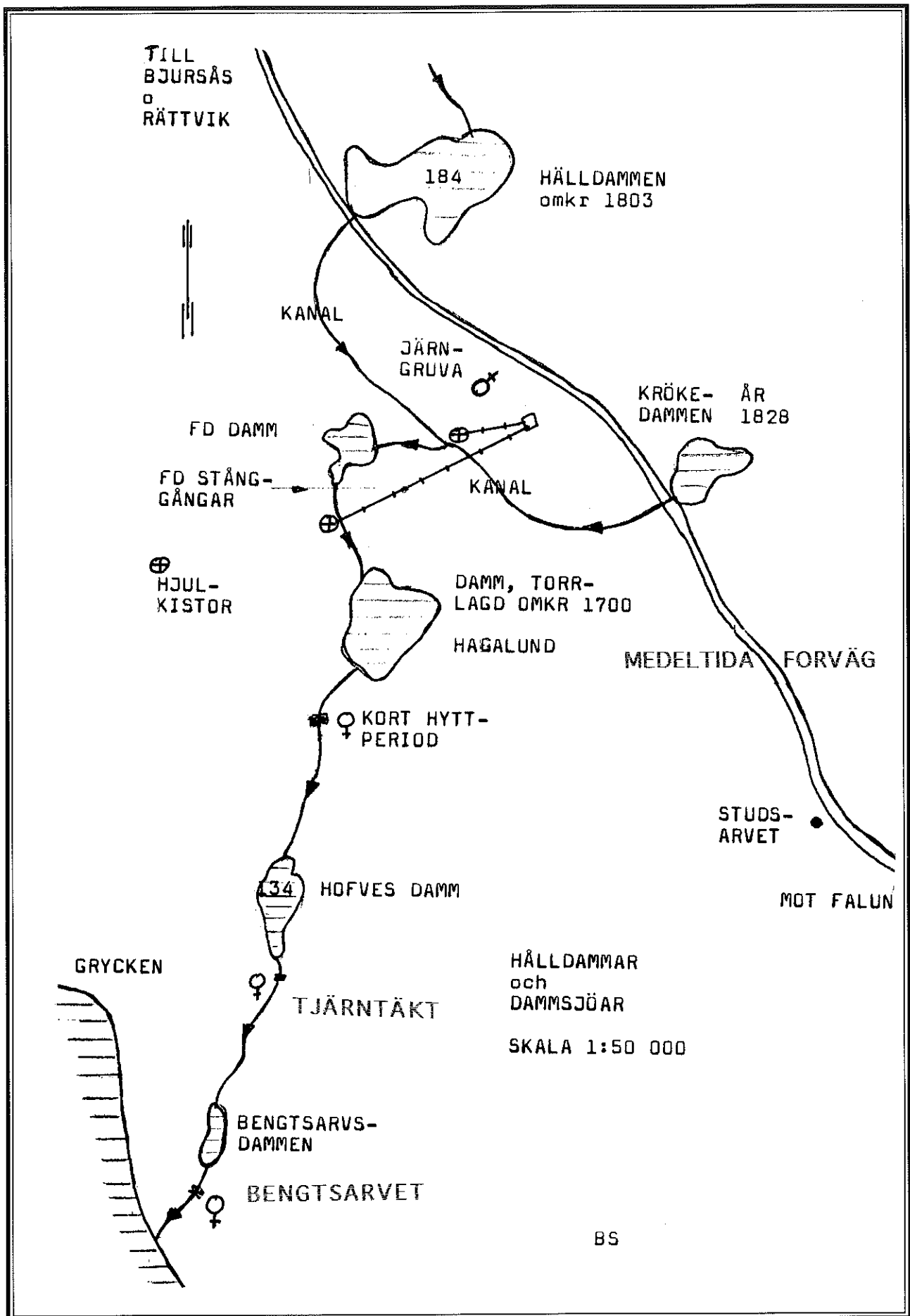
GRYCKSBO

Wippan var en bergsmansgård från 1500-talet. De ursprungliga byggnaderna är nu borta men två nya hus byggdes 1770 respektive 1774 och de finns kvar i oförändrat skick. Ett stes tillkom 1791 men denna stuga är borta. Vidare finns en fin loftbod från 1788.

I Wippan bodde på 1800-talet min farfars far Anders Söderberg f. 1816, hustru Ingeborg f. Persdotter från Lima. Vidare bodde där min farfar Anders August S. med hustru Greta Elisabeth f. Bjurman och fem barn. Där bodde även hans bror Samuel Severus med hustru Lisen f. Schedvin och tre barn.

I Wippan bodde även den kände gungstolsmakaren D.A. Zetterström. Han tillverkade 2070 gungstolar i björk, den sk Grycksbo-modellen.

Bengt Söderberg
Falun

*I Dalarna har vi otaliga kulturarv
värda att värda. Tyvärr räcker inte
alltid resurserna till.*

*Då är det utomordentligt viktigt att
vi beskriver vår kulturhistoria bl a
genom att plocka ur minnen. Genom
att taga fram korta och lättförståeliga
skrifter sprider vi budskapet till
nuvarande och kommande släktled.*

Dalarnas Museum
Dalarnas Fornminnes- och Hembygdsförening